

## גלות וגאולה

'כי תבוא' היא אחת הפרשות המעיקות ביותר בתורה. קריאת התוכחה, נבואת הזעם על הגלות, השעבוד והפיזור, הטילה תמיד צללי עצב, תוגה וחרדה על בית הכנסת. "כי תבוא" ביטאה את טרגדיית הגלות. אך עד מהרה, בפרשות הבאות יישמע הקול המבשר את הגאולה, שיגיע לשיאו בסיום שירת האזינו (דברים לב, מג): "הֲרַנְּנוּ גוֹיִם עִמּוֹ כִּי יָדָם עָבְדוּ יְקוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְעַרְיוֹ - וְכָפַר אֲדָמָתוֹ עִמּוֹ".

\* \* \*

המהר"ל היטיב להגדיר את הגלות כשדיבר על שלושת הממדים שבה: ניכור, פיזור ושעבוד, כלומר ניכור מהמולדת, פיזור בין העמים, ושעבוד לשלטון זרים. לפעמים, בשנות הפוגה, אובדת תחושת הגלות. ברם גלות וגאולה קשורות זו בזו, ללא תודעת גלות אין גאולה. מחזון כפול זה ינקה הציונות, הניסיון הפוליטי להביא לתחיית האומה ובלשונה לחזור אל ההיסטוריה ולקחת את גורלנו בידינו. הציונות התממשה, אולם, שתי חוויות היסוד שבה, גלות וגאולה הגיעו לידי תפנית ומשבר בדורות האחרונים. ישנם המתגעגעים למנדט הבריטי, וכמוהם ישנם המרגישים נוסטלגיה לגלות שאיננה עוד. במקום בית, נכספים הם אל חדרי המלון ובמקום מטבח אינטימי – מסעדה הומה. יש הרבה סיבות לאי-הנחת מחיינו הריבוניים. את החוויה הקיומית המרכזית באי הנחת הזה, ניתן לבטא בדברי הכתוב על יעקב אבינו בפגישתו עם עשו הרשע: "וַיֵּיכָרָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֵר לוֹ" (בראשית פרק לב, ז) הדברים נתפרשו על ידי רבי יהודה ברבי אֶלְעָאי (בראשית רבה, עו, ב): "וַיֵּיכָרָא שְׁלָא יְהֻרָג, וַיֵּצֵר לוֹ שְׁלָא יִהְיוּ. הַחֻוּיּוֹת הַקְּשׁוֹת שֶׁל קִיּוּמָנוּ הַיִּשְׂרָאֵלִי הַכּוֹלֵל אֶת שְׁנֵי הַצַּדִּידִים הָאֵלֶּה, גִּרְמוּ לַאֲדִיאָלִיזְצִיָּה מוֹזֶרֶה שֶׁל הַגְּלוּת, וְאֵף לְשִׁנּוּי עֲרֻכִים בַּחֲלָק חָשׁוּב שֶׁל הָאִינְטֶלֶקְטוּאַלִּיוּת הַיְּהוּדִית.

אכן, המהפכה הציונית עשתה עוול להיסטוריה היהודית בגלות, על ידי שלילתה הקיצונית. ולמרות זאת, הקיצוניות הקוטבית, שדרוג הגלות וגדיעת קרנו של רעיון הגאולה הם עוול. מחוץ – הציונות היא גזענות. ובחדרים – הופכת האוטופיה הציונית למפלצת במיתוס האנטי-משיחי החדש. כפי שראינו יש בכך סיבות ישראליות פנימיות, אך התהליך מושפע גם מהלך-רוח פוסט-מודרני כלל עולמי, הרואה דווקא בתקווה ובמשיחיות סכנה. הלך רוח זה ניזון מקריסתם של האידיאולוגיות הגדולות דוגמת הלאומיות והסוציאליזם, אשר רצו לגאול את

העולם והביאו עליו בפועל, דם ואש ותמרות עשן. הגאות המודרנית של האוטופיה והגאולה התחלפה בשפל הפוסט-מודרני של הייאוש מכל אידיאליזם.

\* \* \*

אנסה להמחיש את דברי בשתי תמונות מתוך סרט ישראלי: "הסדר". בתמונה האחת נראית מחלקה של חיילי "הסדר" במסע מפרך. כל פעם שהם עומדים להישבר, נשמעת צעקה "לְשִׁמָּה!" והחיילים אוזרים כוח וממשיכים. הקצין החילוני תמה על משמעות המילה המוזרה הזאת, והקצין השני, איש ה"הסדר" מסביר לו אותה. בתמונה האחרת, לקראת סוף הסרט, מוצא אותו קצין את גופתו של חייל שניסה להרוס את המסגדים שבהר הבית, ואז הוא צועק כנגדו את אותה מילה משונה: "לשמה!". "לשמה" היא מילה הספוגה במשמעות דתית. היא מנסה לתאר את האידיאליזם האותנטי ביותר. היא קריאה לעשייה "לשם שמים" ולא לשם אינטרסים אנוכיים. היא דורשת מאמצים, אך גם נותנת כוח עצום. שתי התמונות בסרט מעבירות מסר אידיאולוגי חמור. הן מקשרות את הטרור עם האידיאליזם. הן טוענות לסכנה הטמונה בפטריוטיזם ובנאמנות לעם ולאֶרֶץ. אחרים יתעלו מעל לסרט הזה ויוסיפו – אף הנאמנות בכלל מסוכן. נותר לנו רק הערך המוחלט של החיים, שפירושו – לפי הקודים הפוסט-מודרניסטיים של היום – האינטרסים האנוכיים של האני, כאן ועכשיו.

ההסתכלות הזאת המגנה את ה"לשמה" מתבטאת גם ביחס לגאולה. ביטול ה"לשמה" היא הבקשה שייתנו לאדם לחיות את החיים הקטנים שלו, כאן ועכשיו. אולם היא גם משקפת את שאיפתם של השִׁבְעִים, שייתנו להם ליהנות מהשפע שלהם מבלי שיטרידו אותם בדרישה לרגישות חברתית. זאת תרבות המנסה ללמד אותנו שהעולם יהיה טוב יותר, דווקא אם נהיה אגואיסטים ולא נצחק חלילה "לשמה". החזונות סובלים את מחיר הכישלון של האוטופיה הקומוניסטית שרימתה את מאמיניה. אכן ראויה הייתה המפלצת הקומוניסטית ליפול ולקרוס. אולם, טרגדיה גדולה היא שקריסה זאת גרמה גם לקריסת הרגישות החברתית. למרות סטלין, אינני מתגעגע לצאר, ואף לא לקיר"ה [הקיסר ירום הודו] של האימפריה האוסטרו-הונגרית, כור מחצבתי. אולם, משוכנע אני שאם לא נבקר את כלכלת השוק בחזון חברתי בעל שיניים, ניפול שוב למשברים כלכליים חדשים ואיומים. המאבק הפוסט-מודרני נגד האידיאליזם נראה לי אבוסרדי ומסוכן. האידיאליזם על כל ביטוייו, המשיחיות והאוטופיה, הם המניע האמיתי לכל דינמיקה חיובית בהיסטוריה ובחברה. הם לא היצר הרע.

\* \* \*

זהו הלקח הנלמד לדעתי, מאחת המופלאות שבין אגדות חז"ל, המתארת באופן סמלי את מאבקם של החכמים נגד היצרים הרעים (יומא סט ע"ב). אתעלם כאן מחלקה הראשון, הדר במלחמתם המוצלחת של החכמים ביצר העבודה זרה. את החלק השני, הדר במאבק ביצר המיני, אביא בתרגום עברי עם תוספות קלות משלי: "אמרו [חכמי ישראל] הואיל ועת רצון הוא נבקש רחמים על יצר העבירה. בקשו רחמים [ונענו] ונמסר בידם. אמר להם [הנביא] היזהרו!, אם אתם הורגים אותו יכלה העולם. חבשו אותו שלושה ימים. חיפשו ביצה בת יומה בכל ארץ ישראל ולא נמצאה. אמרו [חכמי ישראל] כיצד נעשה? אם נהרג [את היצר] – יכלה העולם. ואם נבקש רחמים על חציו – חצי מן השמים לא ניתן, [הכל או לא כלום]. כחלו את עיניו [צבעו וכיסו את עיניו של היצר, כדי להכביד על ראייתו] והניחוהו, והועיל הדבר שאין האדם מתגרה בקרובותיו [שלא יתאוה תאוה לבנות ולבני משפחתו]".

לפנינו תיאור סמלי מופלא של המאבק על המיניות. אנו מסוגלים בקלות למנוע אונס והטרדה מינית. משל למה הדבר דומה? הפתרון הוא לסרס את אוכלוסיית העולם. אכן, המיניות והאידיאליזם מסוכנים הם, יכולים הם לפרוץ את הגדרים, אולם הם הגורמים הפוריים הבלעדיים בחברה. היזהרו, צועק אלינו הנביא הנעלם של האגדה, היצר אותו אתם עומדים לבער, הוא דווקא היצר הטוב. עלינו להלחם נגד ההשחתה האכזרית, לו הוא מסוגל, אך לא במחיר ביטול המיניות. הוא הדין בענייננו. עלינו להלחם כנגד הסטיות המסוכנות של האידיאליזם, אך לא במחיר ביטולו, ולא במחיר עזבן התקווה, או קידוש האגואיזם הפטור לכאורה, מהמשימה האנושית החשובה ביותר: 'תיקון עולם'.

עלינו להישמר מההרפתקנים, הזייפנים, המאכזבים, המתחזים, במילים אחרות, ממשיחי השקר, אך לא במחיר עזבן הרעיון המשיחי. למרות הכרזותיהם של הציניקנים, התקדמותו של האדם אינו תוצאה של סיכום מכלול האנוכיות האנושית, אלא של התגשמותם של החלומות שאידיאליסטים ואולי גם "הוזים" חולמים. זהו ה"לשמה".